

**Capítulo XV: Sociedades
cooperativas e
desenvolvimento**

Referirse ao desenvolvemento nun sentido amplo obriga a integrar dimensións cuantitativas e cualitativas: non só vinculadas ao crecemento económico senón tamén á mellora da calidade de vida e o benestar social. Nunha versión actualizada o desenvolvemento tamén incorpora vertebración, mobilización de recursos, redes, etc. Por conseguinte, moitos temas xa tocados nos diferentes capítulos atinxen ao desenvolvemento. Tratamos nesta parte cuestións adicionais relativas ao tema non contempladas nos anteriores por motivos de homoxeneidade e non dispersión.

En Galicia, como temos sinalado no Capítulo 2, o cooperativismo estivo sempre ligado a iniciativas de desenvolvemento. Aínda sen caer na tentación de sobreestimar as posibilidades reais que o cooperativismo ten nestes procesos, non é a pedra filosofal nin outra caste de sortilexio que cure os males só polo feito de ser invocado, cremos na súa utilidade como ferramenta válida, flexíbel e versátil, para articularse con outras fórmulas empresariais na persecución de obxectivos comúns nun proceso que é integral, complexo, e que non pode ser obra dun só instrumento.

1.- Cooperativas e organización, estruturación e integración dos sectores produtivos nos procesos de cambio

1.1.- Cooperativas e reordenación e integración de sectores clave

Nunha perspectiva sectorial, o desenvolvemento implica vertebración, equilibrio, acompañamento na incorporación de todos os sectores á mesma dinámica, non exclusión, non retardo dalgúns nos procesos de cambio histórico.

Máis alá da importancia cuantitativa que teñen nos sectores onde están presentes, as cooperativas exercen tamén unha influencia cualitativa en canto á integración e reordenación, no sentido sinalado, de sectores clave. Esta influencia pode ter varias dimensións:

- a) Poden ser, están a ser, axentes impulsores de cambio de mentalidade, de cambio de actitudes.
- b) Favorecen e garanten, pola agrupación empresarial, unha maior integración mercantil das empresas e actividades individuais dos socios e polo tanto permiten que ese conxunto de empresas e actividades que conforman determinados sectores se incorporen, cunha proxección externa aceptábel, a un contorno de competencia mundial, de internacionalización dos mercados e de globalización.

En particular, e nesa perspectiva cualitativa, a achega do cooperativismo pode ser fundamental na prevención da exclusión, para integrar no desenvolvemento algúns sectores clave da economía e sociedade galega:

No sector agrogandeiro o cooperativismo está a permitir unha xestión máis eficiente dos recursos, favorecendo as condicións de supervivencia de moitas explotacións do sector que dificilmente terían continuidade de vérense obrigadas a utilizar unicamente os seus recursos individuais. Por conseguinte facilitan a articulación do sector

No sector pesqueiro e no marisqueiro o cooperativismo pode permitir un aproveitamento racional dos recursos, aproveitamento que ten especial importancia por seren recursos públicos e limitados. Ademais, son sectores que experimentaron, e están a experimentar, procesos de cambio importantes, que poñen en cuestión vellas formas de actividade moi arraigadas, simplemente recolectoras, e pouco sustentábeis no medio prazo. Como temos visto, o cooperativismo permite integrar as actividades dos traballadores do sector nunha lóxica máis mercantil e de medio prazo, evitando comportamentos depre-dadores e facilitando a introdución dunha maior racionalización nos procesos produtivos. Posibilita a reordenación para adaptarse aos novos rumbos.

No sector forestal, en certos aspectos e salvando as distancias cunha situación semellante ao anterior, o cooperativismo podería axudar a unha mellora na xestión sustentábel dos recursos forestais e a ampliar e poñer en valor as producións que proveñen dunha estrutura produtiva de minifundio. É o tránsito cara a novas formas de entender a actividade.

Igualmente pode ser, está a ser, un instrumento útil para preservar, dar perspectivas de crece-mento, integrar e posibilitar o acceso a mercados máis amplos e en mellores condicións a unha gran variedade de actividades artesanais e producións de calidade de carácter local. A reconversión de acti-vidades mercantís simples para dar o salto a mercados e sistemas do século XXI.

1.2.- Cooperativas como vehículo de modernización, de introducción de prácticas productivas novas

A formación dos recursos humanos, o desenvolvemento tecnolóxico e a innovación, a difusión da información sobre produtos e mercados e o incremento da capacidade emprendedora son cuestións decisivas no desenvolvemento sectorial.

Neste terreo as cooperativas están a ser un vehículo de modernización dos sectores produtivos, de modernización dos axentes e de introdución de prácticas productivas novas en diferentes eidos:

- a) na difusión de coñecementos técnicos. Así, na agricultura, son un vehículo de difusión e introdución de melloras técnicas de cultivo, fertilización, loitas contra pragas, etc.; ademais permiten, ampliando actividades, dar servizos de asesoramento en materias diversas (de sanidade animal, de introdución de novas razas ou gando selecto nas explotacións, ou de introdución de novas variedades no sector vitivinícola e nos subsectores da horta e flor). No sector do marisqueo hai exemplos de experiencias cooperativas pioneiras na introdución de sistemas innovadores e racionais que xuntan cultivo e recolleita con altos rendementos, posibilitando o paso do marisqueo tradicional á acuicultura moderna. No sector forestal, as cooperativas facilitan a introdución de técnicas sustentábeis de produción no monte -de repoboación, de conservación e limpeza dos montes- que implica un menor abandono deles, etc...;
- b) na formación onde, como temos visto noutro capítulo, xogan un importante papel ao significar unha vía de mellora dos actores e xestores directamente implicados nos procesos produtivos;
- c) na difusión da información. As innovacións nos sectores produtivos están ligadas ás condicións cambiantes do contorno e as cooperativas confórmanse como un observatorio máis potente e de máis alcance cós individuais, e cunha capacidade certa de transmisión/reemisión áxil e de ampla cobertura;
- d) na implementación e desenvolvemento de novas aplicacións e novas tecnoloxías. As cooperativas xeran sinerxías que facilitan a introdución, máis barata ou compartida, de novas tecnoloxías. Permiten axuntar esforzos para facilitar a introdución de maquinaria ou a contratación de técnicos;
- e) na irradiación das melloras. As cooperativas teñen, como temos visto, un peso importante nas actividades de “calidade” en determinados sectores, o que as converte en referente de boas prácticas para moitos axentes económicos da súa área de influencia. Xeran, e inducen, un efecto seguimento entre os non socios;
- f) na adaptación e aplicación das novas políticas económicas en sectores sometidos a forte regulación. Como temos visto hai, no marco da Unión Europea, políticas económicas estratéxicas deci-

sivas para o futuro de moitos sectores. O cooperativismo, pola súa localización estratéxica como vínculo organizado de conexión entre a produción de base e as estruturas organizadas doutros ámbitos, xoga un papel activo na súa difusión, discusión e instrumentalización concreta;

- g) mesmo, nalgúns casos, na reforma de estruturas. Hai determinados clases de cooperativas, as de explotación en común da terra ou algunhas forestais de traballo asociado, entre outras, que ademais de facilitar a integración mercantil, destacan polo papel que desempeñan no intento de resolución, dende a raíz, de problemas estruturais de base, como a insuficiente dimensión das explotacións individuais.

1.3.- Cooperativas e regulación dos mercados. Cooperativas, defensa, seguridade e estabilidade nas oscilacións cíclicas

A dinámica da competencia nos mercados pode provocar a exclusión das actividades cunha posición máis débil. É aquí onde o cooperativismo pode converterse nun dos “poderes compensadores” a que se refería Galbraith (Galbraith, J.K., 1968). Porque pode xogar un importante papel na regulación dos mercados, aumentando as posibilidades de incorporar ao desenvolvemento a persoas e sectores que, individualmente, teñen menos capacidade de integración. Xa que logo, pode ser un instrumento para que o crecemento inexorábel impulsado polo mercado puro se converta en crecemento integrador e con equilibrio.

Neste sentido os camiños do cooperativismo actúan en varios campos. O primeiro o dos prezos:

- a) poden influír na súa mellora. As cooperativas inciden positivamente nos prezos pagados e percibidos polos socios, na medida en que teñen maior poder de negociación colectiva comparado coa capacidade de negociación que poidan ter os socios individualmente. Tanto máis, como temos visto, en canto que como empresas intermediarias non precisan da obtención de elevadas marxes para subsistir;
- b) poden influír na súa estabilidade, en tanto que por dimensión teñen máis capacidade para negociar acordos contractuais de máis alcance e de medio prazo cós axentes individuais. Polo mesmo, teñen máis capacidade para atenuar as súas oscilacións estacionais;
- c) tamén na súa uniformidade, en tanto que negocian acordos de aplicación colectiva, evitando a discriminación habitual cando as negociacións son individuais;
- d) e, por último, poden colaborar en máis transparencia nos seus mecanismos de formación, en tanto que empresas pertencentes aos seus socios, aos que teñen que dar conta, e en tanto que, por tamaño, moitas delas poden estar presentes nos foros de decisión en que se definen e negocian os prezos aplicábeis a determinados sectores.

O impacto nestes terreos resulta particularmente importante en determinadas actividades onde, cada vez máis, excluídos os aumentos de produción, as posibilidades de incrementar a renda das explotacións van depender, unicamente, do abaratamento dos custos ou da mellora dos prezos de venda. Debe terse en conta, ademais, que as xa sinaladas actuacións das cooperativas en materia de calidade, homoxeneización e estandarización de produtos e de introdución de prácticas produtivas novas, tamén redundan, en última instancia, na mellora dos prezos.

En suma, as súas potencialidades dependen do grao en que alcancen economías de escala, por tanto do tamaño da empresa, e do grao de concentración empresarial dos ámbitos no que actúen. A cooperativa pode -eventualmente-, xa o temos adiantado, xogar un importante papel nos mercados fronte a unha ampla gama de intermediarios, dende pequenos comerciantes locais que operan no seu mesmo ámbito ata, no caso extremo, industrias privadas de relativo tamaño. Xa que logo, a súa eficacia vai depender da capacidade de resistir a competencia dos mesmos (unha competencia que pode incluír prácticas de dumping difíciles de soportar por pequenas cooperativas). Obviamente ademais do tamaño da empresa, a concentración cooperativa, a intercooperación poden axudar. Por outra banda, na medida en que incorporen actividades de comercialización e transformación, evitan dependencia ao acometeren por conta propia máis fases do proceso, conseguen maiores graos de autonomía e transfiren maior valor aos prezos percibidos e, por tanto, o seu impacto será máis apreciable. Mais, xa o temos visto, mentres que a extensión horizontal das actividades cooperativizadas é relativamente pouco custosa, a extensión vertical require investimentos proporcionalmente moito máis grandes o que dificulta a súa posibilidade. E aínda nestes casos o grao de concentración actual en moitos sectores da distribución de produtos de consumo introduce problemas adicionais.

Adicionalmente, polo carácter exemplarizante e o eco das actividades das cooperativas no seu contorno, a súa influencia nos prezos pode estenderse, vía seguimento, no contorno que as rodea, beneficiando por tanto mesmo aos non socios.

Por último, e quizais o máis importante neste punto, as cooperativas xogan un importante papel regulador en momentos en que as oscilacións cíclicas levan aos mercados a situacións de estancamento, recesión ou mesmo crise. Xa temos examinado a súa capacidade de resistencia empresarial nestes momentos, mais débese subliñar, complementariamente, a seguridade e estabilidade que ofrecen aos seus socios neste tipo de circunstancias. Porque as cooperativas garanten, pola súa natureza, a compra/abastecemento dos produtos/servizos a todos os seus socios, sen exclusión, e igualmente, noutros casos os socios sacrifícanse solidariamente en períodos de crise evitando os despedimentos. Reparten, habitualmente, entre todos os seus socios os custos das crises, internalizan as crises, socialízanas, o que conforma unha práctica diferenciadora do seu comportamento en relación co común das empresas privadas que, en idénticas circunstancias realizan procesos de axuste máis traumáticos, prescindindo de abastecedores ou procedendo a regulacións de cadro de persoal. Quizais por iso, entre os valores achegados polas cooperativas que destacan a maioría dos socios e axentes cualificados entrevistados están a confianza, a protección e a seguridade.

2.- Cooperativas e desenvolvemento local¹

A atención aos problemas do desenvolvemento local, como unha nova forma de abordar o desenvolvemento económico, acadou unha maior importancia nas últimas décadas a partir da crise económica da década dos 70, toda vez que o modelo de crecemento baseado na concentración económica dende un punto de vista xeográfico, fundamentado na existencia de polos de desenvolvemento, entraba tamén en crise; o desenvolvemento local contéplase como complemento e, ás veces como alternativa, a ese modelo.

O concepto de desenvolvemento local fai énfase nas potencialidades propias e peculiaridades dunha zona determinada e nas estratexias que permitan o avance económico en base a esas potencialidades. Artícuase en torno a unha idea básica: o territorio que transcende o espazo físico para incluír aspectos mercantís, sociais, culturais, tentando integrar vantaxes estratéxicas adaptadas ás necesidades de cada situación particular. Debe articular tanto procesos endóxenos -o conxunto de actividades para desenvolver as potencialidades locais co obxectivo de competir no mercado- como procesos esóxenos, entendidos como a formación de redes entre empresas para dar resposta aos sinais procedentes do exterior.

O desenvolvemento local baséase, como variábel estratéxica fundamental no territorio -nel artícu-lanse as relacións entre empresas e por iso se producen externalidades- e incorpora, como variábeis tamén decisivas, o factor humano e a participación cidadán, as potencialidades económicas, naturais e sociais autóctonas, e a identidade cultural.

En 1995 a Alianza Cooperativa Internacional recoñece o carácter das cooperativas como axentes de desenvolvemento sostíbel a nivel local: “teñen unha responsabilidade especial para asegurar que se sosteña o desenvolvemento das súas comunidades económica, social e culturalmente... os socios decidirán en que profundidade e de que xeito específico unha cooperativa debe de facer as achegas á súa comunidade”. (Alianza Cooperativa Internacional, 1996, páx. 96).

2.1.- A natureza e realidade das cooperativas e a natureza do desenvolvemento local

As cooperativas pola súa natureza e pola súa práctica poden constituírse en ferramenta útil nos procesos de desenvolvemento local:

- a) están identificadas e pertencen ao tecido local: son empresas, con fins sociais, xurdidas a partir da iniciativa de emprendedores de cada zona;

¹ O concepto de desenvolvemento local introduce unha dimensión específica que non se esgota no concepto de desenvolvemento rural, polo que merece un tratamento diferenciado daquel, que se trata a continuación. Ademais tamén é preciso sinalar que o desenvolvemento local non implica “localismo”, pode ter o grao de varianza territorial que se queira.

- b) dinamizan socialmente o medio no que actúan. A incidencia social das cooperativas é inherente á súa fórmula e o desenvolvemento local en territorios desfavorecidos implica creación de redes sociais;
- c) son un exemplo e un estímulo da cultura asociativa, ferramenta básica para o desenvolvemento. Agrupan e axudan a dar “organicidade e vertebración” ás demandas da xente (son, neste sentido, complementarias das actuacións doutros axentes cívico/sociais);
- d) a coordinación económica, proporcionada por un tecido asociativo en rede permite a individuos e empresas realizar transaccións sobre a base de accións de apoio mutuo, achegando as vantaxes da complementariedade e de maior tamaño: iso está na base dos procesos de desenvolvemento local e tamén é un eixe cardinal das cooperativas (García Alonso, V.,1999);
- e) no desenvolvemento dun territorio é básico o “capital social” –que son non só persoas senón normas, redes sociais, asociacións que contribúen á xeración de accións colectivas en beneficio da comunidade–, e as cooperativas son capital social e contribúen a acrecentalo (Morales Gutiérrez, 2002);
- f) as cooperativas hoxe existentes son, en moitos casos, un referente socioeconómico no desenvolvemento dunha área xeográfica determinada. Con especial relevo nalgunhas áreas economicamente febles, onde conforman o pouco tecido asociativo/empresarial existente;
- g) nas estratexias de desenvolvemento local é primordial o deseño de actuacións de formación dos recursos humanos, de desenvolvemento tecnolóxico e innovación, de difusión da información sobre produtos e mercados e o incremento da capacidade emprendedora: as cooperativas, como vimos no epígrafe 1 do capítulo, teñen un amplo camiño percorrido neste ámbito;
- h) como temos visto as cooperativas xeran, directa ou indirectamente, servizos para o contorno social e empresarial inmediato;
- i) a creación de emprego e de autoemprego que provocan as cooperativas constitúen “per se” incidencia social;
- l) algunhas cooperativas fixeron emerxer liderados que poden ser aproveitábeis para o desenvolvemento local;
- m) as cooperativas teñen unha vocación de incidencia no contorno pola utilización do fondo de formación e promoción, pero ademais da obriga legal, as cooperativas son fórmulas empresariais que garanten maiores taxas de reinvestimento no territorio dos beneficios, porque se distribúe unha maior proporción de beneficios. Adicionalmente a imposibilidade de distribuír unha parte das reservas cooperativas fixa os activos na zona de onde proceden.

2.2.- Administracións públicas e cooperativas na promoción do desenvolvemento local: Complementariedades

As administracións públicas, e especialmente a municipal e a comarcal (concellos, mancomunidades de concellos e fundacións comarcais), teñen unha influencia decisiva na promoción do desenvolvemento. Cómprelles desenvolver actividades de diversa índole: o estímulo da participación asociativa entre os diversos axentes sociais e económicos; a elaboración de estudos de coñecemento económico local e de desenvolvemento estratéxico; a achega de infraestruturas e servizos básicos; a concertación e contribución de recursos financeiros; o apoio a creación de redes baseadas na proximidade, na complementariedade e en compartir servizos intanxíbeis; a formación de recursos humanos, a información; e a promoción da concertación e de acordos entre axentes (Coque Martínez, J., 1999).

Neste labor as cooperativas poden xogar un importante papel de colaboración en diversos terreos:

- a) Son un exemplo de acordos entre axentes, poden integrarse nos grupos de desenvolvemento e achegar o seu *background* na concertación.
- b) Con pouco esforzo, teñen externalidades positivas para o contorno na prestación de servizos intanxíbeis, e poden ampliar eses servizos con pouco uso de recursos.
- c) Moitas xa teñen creado infraestruturas “económicas” que son aproveitábeis.
- d) A súa experiencia semella particularmente relevante no eido da formación.

Ademais, a lei de cooperativas permite crear seccións delas, con autonomía de xestión, e contabilidade diferenciada, o que pode ser unha base para estender as actividades das cooperativas xa existentes cara a novos obxectivos integrados no proceso de desenvolvemento local, aproveitando vantaxes de todo tipo xa existentes.

2.3.- Mobilización de recursos endóxeos e cooperativas

O factor fundamental que vincula as cooperativas co desenvolvemento local é a capacidade para a mobilización de recursos locais: creación de emprego, demanda a empresas locais e uso de recursos naturais locais.

A esencia e a concorrencia das cooperativas baséanse na explotación de recursos específicos que, moitas veces, non se poden mover, están fixados a un territorio: son por tanto recursos endóxeos radicados no territorio a que pertencen os socios (Coque Martínez, J., 1999). As cooperativas xorden de iniciativas locais e sobre a base de capital humano, financeiro e material, basicamente procedente da zona.

Implican nun proxecto empresarial aos seus socios o que significa transformar a “visión” dos mesmos e o seu papel como protagonistas activos do seu propio desenvolvemento (a realidade de moitas cooperativas xa é de desenvolvemento de recursos endóxenos).

Teñen como recurso intanxíbel o ter chegado a acordos e a experiencia do traballo en grupo, que é un recurso local que se debe potenciar. Xa teñen creado redes, teñen fortalecido vínculos, relacións no contorno: por iso poden ser unha das plataformas da mobilización.

Poden ter unha grande influencia na promoción e distribución de bens específicos, de calidade, produtos locais tradicionais, recursos potenciais que polo momento están pouco explotados: artesanía, produtos alimenticios de calidade etc...

Na medida en que as cooperativas fixan poboación e manteñen a algunha xente na actividade implican unha posta en valor de recursos endóxenos, xa que evitan a fuga deses recursos endóxenos dun territorio cara a outras zonas, especialmente da poboación nova.

As cooperativas están arraigadas na contorna, teñen capacidade para vincularse nela (pola dimensión participativa) que é un valor clave para mobilizar recursos endóxenos.

En canto instrumento de formación, xa o temos visto, tamén poden xogar un papel na valorización dos recursos humanos. O desenvolvemento implica formación, cualificación e preparación do capital humano e viceversa: a cualificación das persoas leva a un incremento da produtividade do traballo, a un incremento da creación de empresas etc. As cooperativas poden xogar un papel máis activo e complementario dos esforzos que se realizan dende outras instancias para a mellora da formación. Neste sentido débense de considerar as sinerxías que achegan as cooperativas: proximidade cos destinatarios, coñecemento *in situ* das necesidades concretas, das carencias; confianza nos técnicos das cooperativas en determinados medios, etc.

Teñen acreditado a súa capacidade de desenvolvemento en sectores intensivos en man de obra, o que permite adaptalas para a promoción de experiencias empresariais a pequena escala e en sectores que requiran un nivel de capital baixo, obxectivo común en moitas accións de desenvolvemento. O desenvolvemento local é desenvolvemento empresarial e as cooperativas achegan a capacidade para ser empresarios a xente que doutro xeito tería máis dificultades. Adicionalmente, xa o temos comentado, son unha fórmula de traballo que serve para desenvolver o espírito empresarial.

Así mesmo teñen experiencia no aproveitamento integral dos recursos a través do asesoramento e plans de viabilidade técnica. Na súa practica fomentan a creación de infraestruturas conxuntas.

E, por último, son unha vía de asociación entre os colectivos que por calquera razón están excluídos do sistema produtivo.

2.4.-Cooperativas e financiamento do desenvolvemento local

Un dos problemas das áreas relativamente subdesenvolvidas é a incapacidade que teñen os potenciais investimentos para seren levados a cabo por mor da insuficiencia de financiamento.

Se os investidores teñen dificultades para obterem financiamento das entidades financeiras; se ademais se constata que o volume de aforro acumulado nesas áreas nas entidades financeiras é, ás veces, maior có volume de financiamento executado nas mesmas, pódese concluír que as cooperativas de crédito poderían ter un papel moi importante na retención de aforro e reversión do mesmo como investimento no tecido produtivo local. Esta influencia positiva foi recoñecida pola Secretaría Xeral das Nacións Unidas, recoñecendo ás cooperativas de crédito como boas fórmulas para promover a actividade empresarial no ámbito local en tanto que reinvesten o aforro xerado nese ámbito.

Por outra banda o desenvolvemento local implica unha posta en común de recursos públicos e os privados: o sector público busca protagonistas e “partenaires” para o desenvolvemento e canaliza cara a eles recursos, que moitas veces van a axentes individuais con proxectos viábeis. Dende o punto de vista da utilización de recursos públicos para o desenvolvemento, facer partícipes deles ás cooperativas incrementa a escala, amplía o numero de beneficiarios dos recursos, favorece o mellor financiamento dos procesos e a realización de pactos de máis alcance.

Ademais, a posibilidade de participación de entidades publicas como socios das cooperativas permiten conformar fórmulas de capital-risco, ata o momento pouco exploradas.

2.5.- Os servizos locais de proximidade. A prestación de servizos á comunidade

Na actualidade existe un numero cada vez maior de servizos que se prestan a escala local e de demanda crecente por parte da cidadanía. Unha demanda que se dá nunha situación de limitacións financeiras das administracións locais, condicionadas por un importante endebedamento. Nesa situación conflúen ademais outras variábeis como un claro proceso de descentralización das políticas sociais cara a entes que están máis preto dos usuarios, unha maior corresponsabilidade dos usuarios na cobertura do custo de determinados servizos e, noutro sentido, as dificultades da administración para garantir a prestación en áreas de insuficiente demanda e en núcleos de poboación pequenos e/ou dispersos.

A opción pasa, para moitas administracións pola externalización dos servizos concertando/contratando con empresas privadas. É aí onde as cooperativas poden xogar un papel. Mesmo, en igualdade de condicións coas empresas privadas, dispoñen dunha vantaxe comparativa: conseguen a obtención dun “valor engadido social” porque xeran maior cohesión social que de outorgarlllo a unha empresa privada (Gachet, 1998). Quizais por iso a concertación de servizos no ámbito dos servizos públicos tende a favorecer a organizacións, como as cooperativas, de xestión democrática (non son as únicas, pero si unha fórmula máis). Adicionalmente determinadas cooperativas de servizos e inserción social mesmo poden

ser organizacións sen ánimo de lucro, o que acrecenta as súas posibilidades de concertación coas administracións nestes eidos (García Alonso, V., 1999).

Por conseguinte pode haber unha base sólida para defender que no exercicio da capacidade de contratación dalgunhas administracións, particularmente da esfera local, e para determinados servizos, as cooperativas, salvando a igualdade de condicións sempre esixíbel, poidan consolidar unha situación de prevalencia e mesmo ser discriminadas positivamente nalgúns casos.

Ademais a lexislación cooperativa permite a participación das administracións como socios integrantes de pleno dereito, o que permite que os organismos públicos participen como socios de pleno dereito en cooperativas con finalidades coincidentes. Tamén a relación pode darse por achega de subvencións (en metálico ou en especie, cesión de locais, etc.); pode ser delegación dun servizo mediante contrato con diferentes variantes contractuais ou pode ser unha mestura das dúas situacións anteriores. Por outra parte a posibilidade, xa comentada, de que neste ámbito as cooperativas exclúan o lucro permite pensar na reconversión como cooperativas de moitas entidades, fundacións e asociacións que están a operar nestes terreos ou na creación de cooperativas novas a partir de tales entidades.

En calquera caso o cooperativismo pode ter unha función moi relevante na prestación de servizos a escala local en, polo menos, catro ámbitos: servizos de carácter xeneralista, intersectoriais, profesionais, de asesoría de certa cualificación, ausentes e necesarios en moitos ámbitos locais, e para os que as cooperativas, xa o temos visto, poden ter externalidades positivas. Tamén pode pensarse na creación de cooperativas multiprofesionais para servizos comúns útiles para todos os axentes dun territorio. Máxime en actividades insuficientemente atendidas pola iniciativa privada por deseconomías de escala, onde un maior tamaño da empresa provoca maiores custos ou menores rendibilidades.

Asemade, como temos visto, na distribución de bens específicos, como algúns escasos e de calidade. Tamén noutros servizos locais de proximidade como o transporte colectivo.

En particular onde as cooperativas teñen un importante campo de actuación é na prestación de servizos de asistencia social, podendo xogar un importante papel en ámbitos como o da saúde, educación, vivenda social, servizos sociais etc. As funcións das cooperativas neste eido son recoñecidas no "Plan de Empleo-2.001" do *Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales* e abarcan actividades como a asistencia sanitaria a domicilio; a atención domiciliaria a terceira idade; servizos de axuda á maternidade e paternidade; a atención a persoas con discapacidade física e/ou psíquica; a atención a persoas con dificultades de integración social; gardería e atención domiciliaria á infancia; comedores e centros de día, etc...

Tamén na prestación de servizos de ocio, culturais e deportivos, onde houbo nos últimos tempos un aumento moi importante da oferta.

Outra faceta importante das cooperativas é o labor de integración social que realizan a escala local. Un labor con dúas dimensións: o servizo que poden prestar as cooperativas a persoas con problemas de inserción; e mesmo a asociación cooperativa entre esas mesmas persoas que teñen problemas de inserción. A integración de persoas excluídas, ademais dun servizo social indispensable para evitar a exclusión, contribúe á diminución da actividade delituosa e permite o cambio de imaxe e a dignificación de certos territorios.

3.- Sociedades cooperativas e desenvolvemento rural

As políticas de desenvolvemento rural teñen, nestes intreos, unha clara orientación cara a modelos de desenvolvemento endógeno e sostíbel. O carácter de endógeno supón que as características que o definen son (Slee, 1994, páx. 184): a realización local dos procesos; o control local e a retención dos beneficios xerados na localidade. Pola súa parte, o carácter de sostíbel é un concepto dinámico que abrangue o crecemento e desenvolvemento económico, o benestar social e a preservación do medio natural (OCDE, 1994, páx. 325).

É un feito a necesidade de que para que o desenvolvemento se produza é necesaria a realización dunha actividade económica que o sustente. Isto non ten por que entrar en contradición coa incorporación do resto de matices que o convertan nun proceso realizado por e para os axentes implicados, de xeito que se manteñan e potencien as vantaxes do medio natural no que se desenvolve a actividade.

Neste senso, as sociedades cooperativas, empresas con máis dun século de experiencia na realización de actividades relacionadas co campo, incorporan, ademais, unha serie de valores e principios que están en consonancia coas actuais tendencias en materia de desenvolvemento rural.

3.1. Cooperativas e desenvolvemento dos recursos do espazo rural

O modelo Raiffeisen para a creación de sociedades cooperativas agrarias e caixas rurais foi introducido en España, a través das obras de Díaz de Rábago (Sanz Jarque, 1994, páx. 266), nos últimos anos do S.XIX (Díaz de Rábago, 1884; 1894). Dende ese momento, a sociedade cooperativa foi empregada de xeito habitual polas comunidades rurais do territorio galego.

Estamos, por tanto, ante unha fórmula empresarial coñecida e empregada nas áreas rurais, tal como o amosa o feito de que, na actualidade, estean situadas nesas poboacións unha boa parte das sociedades cooperativas galegas².

En consecuencia, estas empresas están a canalizar un proceso empresarial a través da súa realización polos axentes locais. Dado o seu carácter de empresa de participación, o control de tal proceso

² Ver Capítulo 2.

realízase polos mesmos axentes e os seus resultados reverten á súa poboación. É dicir, o carácter endógeno do proceso de desenvolvemento vai parello ao emprego desta fórmula.

O principal problema que afecta ás zonas rurais galegas e o seu despoboamento, cos conseguíntes procesos de emigración cara ás principais cidades galegas e ao exterior, na procura dunha orientación laboral ligada a actividades industriais e de servizos. O resultado deste proceso é unha poboación rural con dúas características básicas: envellecida e feminina³ (GARCÍA SANZ, 1996). En moitos casos a emigración levou ao despoboamento total, co que se converteu en algo relativamente fácil atopar aldeas completamente abandonadas.

A poboación rural manterase no seu territorio sempre e cando teña cubertas a súas necesidades económicas e sociais. Neste senso, a existencia dunha unidade económica como as cooperativas na que conflúan, non só aspectos relativos á realización de actividades económicas, senón tamén aspectos de tipo social que preocupan á poboación, pode resultar clave, tanto para o mantemento como o incremento da poboación nestas áreas.

As particularidades que fan da sociedade cooperativa a fórmula máis axeitada para o mantemento da poboación son (CABALEIRO, 2000; BEL, CABALEIRO, 2001):

A súa capacidade para acometer procesos produtivos que de xeito illado non se poderían levar a cabo. A agrupación dos socios nunha cooperativa é o primeiro e básico elo dunha cadea de procesos, que agrupa a poboación en torno a un proxecto común, en cuxa traxectoria se atopa a posibilidade de desenvolver actividades produtivas mais alá da extracción ou produción inicial propias das relacionadas co sector primario. Isto conduce, por unha parte, ao incremento de postos de traballo, e de socios, na localidade da cooperativa e, por outra, á maior satisfacción das necesidades da poboación mediante a proporción daqueles produtos/servizos que son o seu obxecto social.

A súa adaptación ás peculiaridades das comunidades rurais. Unha comunidade rural caracterízase por incorporar determinados matices nas súas relacións: un forte arraigamento no territorio, certa autonomía respecto do resto da sociedade, certa autarquía -parte da produción destínase ao autoconsumo-, un particular coñecemento e relación de pertenza á comunidade e illamento respecto doutras (MENDRAS, 1976, páx.12). A implantación de empresas que teñen os seus centros de decisións illados destas zonas, chocan moi a miúdo nas relacións sociais, debido á falta de entendemento das relacións existentes entre a poboación local. Pola contra, unha sociedade cooperativa está composta por persoas da propia comunidade rural, os seus socios, de xeito que directamente se incorpora a empresa á súa cultura, ás súas relacións e ao seu especial xeito de entender a vida, o que facilita a súa implantación e o carácter endógeno do desenvolvemento.

3 A emigración feminina ás cidades para dedicarse a traballos no servizo doméstico é un fenómeno que se repite nas áreas rurais de toda España, a excepción de Galicia, onde a emigración foi, na súa maioría masculina, polo que quedaron as mulleres ao coidado das explotacións familiares.

A súa aptitude para xerar ou adaptarse aos cambio tecnolóxicos. A permanencia da empresa require da súa constante adaptación aos cambios do contorno. Neste senso, a necesidade de incorporar os avances, ou tamén participar neles, resulta máis fácil se a poboación rural dedicada a unha actividade o fai de xeito conxunto. A realización de procesos de investigación e desenvolvemento son a clave para anticiparse aos cambios e incorporalos captando a vantaxe competitiva que este tipo de operacións xera. Non obstante, a investigación é moi custosa e imposible de realizar illadamente, pero ao traballar mediante unha sociedade cooperativa estes fondos poden obterse, en aplicación do seu quinto principio, por unha parte, polo destino dunha proporción dos seus excedentes a estes fins, e por outra, por ser a información unha das claves para acceder ás fontes de financiamento públicas dirixidas a estas actividades.

A súa iniciativa para informarse e informar de asuntos que afecten á súa actividade. A sensación de illamento da poboación rural non é soamente nas relacións sociais, senón que tamén afectan á propia actividade económica que nelas se leva a cabo. En moitas ocasións, a falta de información é un dos motivos de que a produtividade das explotacións non sexa adecuada, sexa polo xeito en que se está a levar a cabo, por descoñecer as demandas do mercado, por descoñecemento das normas legais, etc. Todo isto, unido á sensación de que non existe futuro para o que se está a facer, leva á orientación das novas xeracións cara a outras actividades e territorios, e incluso ao abandono das persoas que están a levala a cabo nese momento. A existencia dunha sociedade cooperativa que agrupe a persoas que están a desenvolver unha actividade no campo, ademais das vantaxes xa comentadas, permite o intercambio de experiencias e coñecementos, o compartimento de fracasos e expectativas e a canalización de información relevante que, dende o exterior, vai afectar á actividade que se está a desenvolver no presente e, en moitos casos, permitirá anticiparse a problemas futuros.

Por todo iso, as características destas empresas fanas especialmente adaptadas non só para o mantemento da poboación rural, senón tamén para atraeren cara a estas comunidades a parte da poboación urbana que non está conforme co seu estilo de vida, e mira ás áreas rurais como unha boa posibilidade para o futuro.

Ao mesmo tempo, os socios son, por unha banda, integrantes da poboación da área rural na que opera a cooperativa e, por outra, participan na toma de decisións da súa empresa de xeito democrático, en aplicación do principio de participación económica. En consecuencia, a realización e control local do proceso está garantido, así como a reversión dos recursos xerados á poboación rural, dado que a distribución dos excedentes se realiza en función da actividade cooperativizada.

3.2.- Cooperativas e sustentabilidade dos procesos de desenvolvemento rural

Unha definición xeralmente aceptada do que se entende por desenvolvemento sostíbel é a proporcionada pola Comisión Mundial do Medio Ambiente e do Desenvolvemento (1992, páx. 67): “O desenvolvemento sostíbel é o que satisfai as necesidades da xeración presente sen comprometer a capacidade das xeracións futuras”.

É un feito que as necesidades básicas de alimentación nos países desenvolvidos está cuberta. Para chegar a esta situación, as políticas en materia agrícola estaban orientadas cara á produtividade. Unha produtividade que, en moitos casos, tivo e segue tendo importantes contradicións coa seguridade alimentaria e o mantemento do medio ambiente. De aí que na actualidade, dende todos os ámbitos socio-económicos, exista unha gran preocupación por facer compatíbel a produtividade coa seguridade na produción e a manipulación dos produtos de consumo.

Non obstante, os produtores locais atópanse con importantes dificultades para adaptarse a esta nova situación, tales como (VÁZQUEZ BARQUERO, 1993, páx. 286):

A falta de cultura empresarial da poboación e axentes locais. As empresas situadas nas zonas rurais son, sobre todo, de carácter familiar e pequena dimensión, dedicadas a unha única actividade, que sobreviven polo esforzo persoal dos donos, que son ao tempo os seus xerentes. Por iso, a adaptación da poboación rural require dun proceso de información e formación que lles permita sobrevivir e desenvolverse.

O temor a un cambio na súa ocupación total ou parcialmente. A dedicación a unha única actividade relacionada basicamente cos recursos naturais locais foi tradicionalmente o xeito de supervivencia das zonas rurais. Problemas como os cambios na demanda de produtos agrícolas, a sobreprodución, etc., son feitos que condicionan o mantemento deste tipo de actividade. A adecuada formación, específica para cada zona concreta, en función das súas necesidades e posibilidades, pode axudar á adaptación que debe producirse, na procura dunha axeitada diversificación de actividades.

Dende o movemento cooperativo, trasládanse estas preocupación aos seus principios ou normas básicas de funcionamento: “as cooperativas traballan para conseguir un desenvolvemento sostíbel das súas comunidades mediante políticas aprobadas polos seus socios” (sétimo principio). Velaí un principio en cuxa aplicación as empresas deben ter en conta, por unha banda, a necesidade de obteren a axeitada calidade dos produtos e, por outra, o mantemento do seu medio natural.

Non obstante, estes procesos precisan de importantes esforzos, tanto humanos como financeiros. Trátase de trocar, en moitos casos, os hábitos de produción e comercialización cara á produtos de calidade, pois son estes os que a poboación está a demandar. As sociedades cooperativas das áreas rurais, sobre todo as agrarias, aínda que non exclusivamente, teñen a posibilidade, por tratarse dun centro de agrupación de produtores individuais, de transmitir toda a información e formación para a concienciación en relación con estas cuestións.

En relación con este mesmo asunto, aínda que dende a perspectiva do medio natural no caso das sociedades cooperativas rurais, ademais de por principio, deben coidar da súa preservación por necesidade. A razón é que os recursos que empregan proveñen basicamente del, de xeito que o seu deterioro trasladaríase ás empresas en cada unha das fases do proceso produtivo, entrando nun círculo que

acabaría por romper o equilibrio necesario do medio natural que asegure a supervivencia futura da empresa.

3.3.- Cooperativas e diversificación de actividades no medio rural

As zonas rurais do territorio galego caracterízanse por dispor de moitos e moi variados recursos naturais que na actualidade non están sendo utilizados, pois a poboación concéntrase no eixo atlántico, onde se sitúan as poboacións de maior importancia económica.

En consecuencia, existen aínda sen explotar unha gran cantidade de posibilidades para a realización de múltiples actividades relacionadas, directa ou indirectamente, cos recursos naturais.

As sociedades cooperativas con actividade nas zonas rurais, tendo en conta a súa cantidade e o importante número de socios que agrupan, convértense na canle axeitada para a diversificación de actividades, necesaria para a adaptación da economía rural á situación actual.

Esta diversificación pode ser canalizada tanto a través dos agricultores con dispoñibilidade de tempo para isto (aproveitando as épocas en que non se dedican á súa actividade principal; agricultura a tempo parcial; etc.), como a través daqueles outros habitantes que sen ser agricultores desexen levar a cabo unha actividade nestas zonas. Isto pode aplicarse (CABALEIRO, M.J., 2000):

Incorporando aquelas actividades relacionadas coa cadea de valor do produto que explota, por tanto intentando captar o maior valor engadido posíbel dos seus produtos.

Levando a cabo aquelas outras tarefas que poden ser compatíbeis coa actividade principal como pode ser a artesanía tradicional, a agricultura ecolóxica, etc.

Desenvolvendo actividades relacionadas co lecer nos espazos naturais como é o caso do turismo rural e agroturismo.

Achegando os servizos necesarios para a realización das anteriores e a satisfacción, en xeral, das necesidades da poboación (formación, financeiros, xestión e asesoramento, comerciais, etc.).

Ademais, un dos problemas cos que na actualidade se atopan as pequenas explotacións rurais teñen que ver coa falta de conexión dos servizos que ofrecen. A súa integración a través dunha sociedade cooperativa de provedores, para agrupar a oferta de produtos e servizos que na actualidade están sendo demandados, é outra das formas de diversificación por integración de negocios xa existentes.

O desenvolvemento rural endógeno e sostíbel é posíbel se, entre outras premisas básicas, a poboación se mantén no territorio, e para isto é necesario que teña cubertas as súas necesidades. Por iso é preciso a extensión da fórmula cooperativa para involucrar a sociedades cooperativas de diferentes

clases, creando redes de empresas para consolidar o proceso de crecemento endógeno xa iniciado, nalgúns casos, polas sociedades cooperativas agrarias.

4.- Cooperativas e sustentabilidade. Cooperativas e seguridade alimentaria

4.1.- Cooperativas e sustentabilidade

Dende a perspectiva dos defensores do desenvolvemento sustentábel, existe unha visión do desenvolvemento que consiste basicamente no apoio á vida e o recoñecemento do poder local da comunidade, dos seus talentos e recursos, sempre evitando o desgaste ecolóxico e a degradación do medio ambiente. As cooperativas desenvólvense segundo a súa filosofía baseada nos valores e nos sete principios adoptados pola Alianza Cooperativa Internacional (ACI). Xa en 1995 foi adoptado o sétimo principio de compromiso coa comunidade local e o medio ambiente: a cooperativa traballa para o desenvolvemento sustentábel da súa comunidade por medio de políticas aceptadas polos seus membros (A.C.I., Manchester, setembro 1995). Por outra banda, a chamada declaración “Río Cooperativo” manifesta, que “a ACI asume o compromiso de obter o respaldo de millóns de membros das cooperativas para a Carta de Río, polo logro da paz, a solidariedade, a equidade, a xustiza, a igualdade, a protección ambiental e o desenvolvemento humano”.

Por isto a actuación das cooperativas oríentase en función de diferentes obxectivos:

- 1.- A posta en marcha do chamado “balance social” como concreción da súa responsabilidade social, cultural, cívica e ambiental.
- 2.- A realización dunha actividade en equilibrio cos ecosistemas, mediante programas de desenvolvemento comunitario que se desenvolvan individualmente ou conxuntamente entre as cooperativas.
- 3.- A capacitación e formación dos seus socios en conceptos e prácticas produtivas sustentábeis.
- 4.- O apoio ao reforzamento da cultura e das tradicións locais e o apoio ao contorno local.
- 5.- O fomento da igualdade de oportunidade entre homes e mulleres no seu propio seo e, particularmente, nos seus órganos de administración.

As cooperativas reactivan os lazos de solidariedade e colaboración entre os socios, baixo un sentimento de traballo colectivo e con responsabilidade de homes e mulleres na toma de decisións. Distribúese así de maneira equitativa, segundo o esforzo individual, os produtos ou resultados obtidos.

En relación á produción de alimentos, os socios das cooperativas deben ser conscientes que é posíbel incorporar alternativas tecnolóxicas e baixo custo, sen facer grandes cambios e sen transformar radicalmente os sistemas de produción de alimentos. A produción sustentábel con relación ao medio ambiente é un obxectivo alcanzábel para as cooperativas agrarias, o que reduce o impacto negativo do proceso de produción e transformación.

4.2.- Cooperativas e multifuncionalidade

O Consello Europeo de Luxemburgo de 1997 pronunciouse a favor “dunha agricultura europea multifuncional e que cubra o conxunto do territorio da Unión”. Na Axenda 2000, a multifuncionalidade da agricultura foi recollida coma un obxectivo diferenciador para empregar nas mesas de negociación dentro da Organización Mundial do Comercio (OMC) como estratexia fronte aos argumentos e prácticas produtivistas dos socios comerciais internacionais partidarios do liberalismo completo e inmediato dos mercados agrarios. Na Reforma da Política Agraria Común (PAC), aprobada o presente ano, este concepto de multifuncionalidade foi relegado a un segundo plano.

Pero, máis alá dos vaivéns da PAC, e como consecuencia das novas tendencias de opinión da sociedade europea, a multifuncionalidade está chamada a ser un pilar do apoio institucional á actividade agraria e o instrumento elemental para acadar o desenvolvemento sustentábel do medio rural. O cidadán europeo mostra cada vez máis preocupación polo medio ambiente e a natureza e o benestar animal, reclamando da agricultura calidade e seguridade dos alimentos, conservación do medio natural e das paisaxes, conservación do patrimonio histórico e cultural, e o equilibrio social e económico.

4.3.- Cooperativas e medio ambiente

As cooperativas agrarias están intimamente relacionadas co medio ambiente, xa que a agricultura está directamente en relación con aspectos medio ambientais. Existe unha problemática medio ambiental na que a produción agraria e gandeira está inmersa: contaminación de augas, explotación excesiva de recursos, dano a ecosistemas, dano a hábitats, biodiversidade, benestar animal, etc. O problema está máis centrado na aplicación e control do cumprimento das regras ca no deseño de novas políticas. Pero, fundamentalmente, as políticas son moito máis eficaces cando se poñen en práctica nunha superficie continua e extensa, que non en superficies individuais (“unha parcela si e outra do lado non”). A cooperativa agraria pode xogar un papel importante coordinando levando á práctica a xestión colectiva de certas medidas, en especial as medidas agroambientais, o que propiciaría poder gañar en eficacia e poder aforrar en custos de aplicación.

En Galicia, xa dispoñemos de cooperativas agrarias que están a poñer en marcha as medidas agroambientais para os seus socios. Pero o reparto das funcións en materia de cumprimentos de normativa medio ambiental entre as administracións e as cooperativas é desequilibrado. As cooperativas están asumindo espontaneamente e tacitamente unha serie de funcións que anteriormente desempeñaban as administracións, a través, fundamentalmente, dos Servizos de Extensión Agraria (divulgación, asistencia

técnica). Isto acontece sen apenas compensación ningunha e co agravante de que moitos controis administrativos focalízanse nelas.

De maneira espontánea, altruísta, e mesmo desordenada, as cooperativas agrarias están funcionando como pontes entre as administracións e os socios en materia de regulamentación medio ambiental. Por outra banda, as cooperativas están realizando unha incipiente coordinación dos técnicos de Agrupacións de Tratamentos Integrais (ATRIAS), Agrupacións de Defensa Vexetal (ADV) e Agrupacións de Defensa Sanitaria Gandeira (ADSG) con gran beneficio para a implantación real das políticas medio ambientais. Por iso, é necesario que as administracións conten máis coas cooperativas na elaboración dos programas e normas medio ambientais, e sería conveniente que se clarificase e coordinase definitivamente toda a normativa para poñer en marcha efectivamente a “producción integrada” en Galicia para as producións agrarias e para as producións gandeiras.

Por outra banda, existen recentes iniciativas de cooperativas de traballo asociado encamiñadas a unha protección e complementariedade do home coa natureza⁴. Neste senso, agárdase que nos vindeiros anos haberá unha forte presenza destas iniciativas do eido cooperativo. A vinculación coa natureza dará amplos campos de traballo ás cooperativas xa que estas conxugan e complementan como ningunha outra sociedade a parte social (coas persoas) coa súa parte económica. Neste senso, as cooperativas de consumo poden ser son un claro exemplo de racionalización do gasto coa correspondente redución enerxética.

4.4.- Cooperativas agrarias e calidade

A sociedade demanda produtos agroalimentarios que, máis aló de satisfacer as necesidades nutricionais, proporcionen seguridade sanitaria no seu consumo, e outras calidades vinculadas ao aspecto, sabor, comodidade no manexo, etc. Ademais deben obterse con técnicas respectuosas co medio ambiente e co benestar dos animais, e respectuosas tamén con aspectos de forte arraigo social ligados á tradición e a orixe dos alimentos. O concepto de calidade está abarcando cada vez máis parámetros. O que comezou como unha iniciativa que permite destacar as mellores características organolépticas dos produtos, converteuse na actualidade nun requisito imprescindible para acceder a determinados mercados. Un requisito que aglutina aspectos cualitativos, sanitarios, medio ambientais e sociais.

Destaca como característica máis notábel do comportamento do consumidor a súa preocupación pola saúde e a seguridade alimentaria motivado polas diferentes crises alimentarias. Por iso, nos últimos tempos proliferan as regulamentacións sobre calidade específicas: sistemas de calidade, sistemas de xestión medio ambiental, análise de perigos e puntos de control crítico, produción integrada, agricultura ecolóxica, Eurep ou, o máis recente, Global Food Safety.

4 A cooperativa Equal e outras iniciativas educativas e para nenos.

Comeza a espallarse nas cooperativas agrarias de Galicia a idea de implantar sistemas de calidade coa súa correspondente certificación. Certos sectores están moi habituados ás certificacións emitidas polos consellos reguladores e valoran a posibilidade de engadir valor con outras certificacións. En xeral, considérase que as cooperativas de Galicia ofrecen suficiente “calidade”, ao que non é allea a situación dalgunhas cooperativas con gran presenza no mercado de produtos de alto valor engadido, como son as cooperativas de viño galegas. E mesmo as cooperativas de leite teñen o nome recoñecido no Laboratorio Interprofesional Galego de Análise do Leite (LIGAL), por estar situadas entre os postos destacados dos “primeiros compradores” por calidade. De todos os xeitos, para seguir mellorando a calidade é necesario que as cooperativas sigan crescendo en dimensión empresarial e conten con máis técnicos e medios.

4.5.- Cooperativas e seguridade alimentaria

Como xa se comentou, a seguridade alimentaria converteuse nun dos principais valores da calidade esixida. A principal ferramenta para garantir unha seguridade alimentaria é a trazabilidade, é dicir, o control e seguimento dos produtos agroalimentarios dende o campo ata a mesa do consumidor, identificando orixe, procesos e produtos ou ingredientes que entran na composición do alimento.

As cooperativas atópanse nunha posición privilexiada para implantaren procesos de trazabilidade, pola súa localización entre a produción e o mercado. Moitas cooperativas, ademais de comercializar a produción dos socios, subministránlle os inputs necesarios para a produción e teñen, ou poden telo, un coñecemento preciso das explotacións dos socios. Estas características constitúen unha vantaxe fronte a outros operadores que compran a materia prima no mercado, en función da oferta e a demanda, e que están moito máis afastados do coñecemento da produción.

Para implantar un sistema de trazabilidade é necesario dispoñer de servizos de campo que asesoren e fagan un seguimento á actividade produtiva dos socios, a subministración de inputs “controlados”, especialmente no caso da alimentación animal, os fertilizantes, os fitosanitarios e zoonosanitarios, a organización dos procesos internos das cooperativas, os sistemas de identificación de lotes, a xestión da expedición dos produtos, etc.. Neste senso, e tal como se pode comprobar no Capítulo III, as cooperativas gandeiras están encamiñadas a prestar un “servizo integral” aos gandeiros socios baseados na:

- 1.- Xestión de subministración de inputs: pensos, zoonosanitarios, carburantes, servizos de maquinaria, asistencia técnica, asesoría e xestión financeira, controis de produción, xestión de libros,...
- 2.- Prestación de servizos: xestión da sanidade veterinaria, servizos para o cumprimento en común da normativa (xestión de envases perigosos, servizos xestión técnico económica de explotacións, servizo de prevención de riscos laborais), actividades agropecuarias de aprovisionamento (servizos de substitución), e planificación e desenvolvemento de actividades formativas.

Por todo iso, sería conveniente e desexábel que dende as administracións e en coordinación coas cooperativas se promova unha racionalización completa dos servizos ás explotacións gandeiras a través das cooperativas, e se eviten interferencias e lagoas que impidan acadar o obxectivo da trazabilidade que urxe acadar para que os produtos gandeiros de Galicia cheguen ao mercado coa seguridade alimentaria totalmente certificada.

5.- Cooperativas e utilización integral dos recursos

Dende o punto de vista colectivo as cooperativas poden contribuír á maximización na utilización dos recursos sociais. Porque xogan un papel apreciable na posta en valor de recursos ociosos -permiten a valorización de recursos que doutro xeito non serían utilizados- e no aproveitamento integral dos recursos, xa que son un medio para solucionar certas situacións de infrautilización.

En canto a recursos humanos a cooperativa pode proporcionar ocupación a colectivos excluídos que doutro xeito estarían desempregados. Como xa mencionamos existen colectivos que por diversas circunstancias teñen serias dificultades para incorporarse ao mercado de traballo por conta allea, para os que a solución cooperativa pode proporcionar un emprego, mesmo estábel e de calidade, porque esta alternativa para os colectivos con difícil integración é en moitos casos un exemplo de adaptación á realidade produtiva cunha organización eficiente e competitiva que dá lugar a bos resultados económicos.

Tamén a nivel de recursos humanos, as cooperativas poden contribuír á fixación de poboación e ao retorno de emigrantes. Neste aspecto cabe sinalar que a fórmula cooperativa obriga á permanencia do socio no lugar de traballo, toda vez que a súa achega ao proxecto empresarial non se limita a unha participación no capital. Esta circunstancia ten especial significación en todas as zonas rurais despoboadas e máis aínda en zonas illadas de montaña onde un problema esencial e xa secular é a emigración de poboación nova. As cooperativas evitan, neste caso, a perda de recursos.

Por último neste campo as cooperativas poden axudar a solucionar, xa o temos visto, problemas que afectan sobre todo á poboación feminina e á mocidade, afectadas por baixas taxas de ocupación, elevadas taxas de desemprego e temporalidade laboral. Neste contexto a constitución de cooperativas pode constituír unha alternativa para nalgunha medida facilitar o acceso ao emprego e mitigar as situacións da precariedade laboral, en tanto que os socios cooperativistas poidan acadar calidade e estabilidade no seu traballo. Nesta liña os servizos de substitución postos en marcha por algunhas cooperativas agrarias constitúen unha práctica tan exemplar, por necesaria, como novidosa.

Respecto aos recursos materiais o cooperativismo pode xogar un papel limitante da infrautilización dos mesmos. Son destacábeis varias situacións:

O papel que determinadas clases de cooperativas no mundo agrario, nomeadamente as cooperativas de explotación en común da terra, poden xogar na utilización das crecentes superficies abandonadas.

O papel das cooperativas na prolongación da vida media de maquinaria que, empregada noutros contextos empresariais esta sometida a unha mais rápida obsolescencia.

O papel dalgunhas cooperativas na reciclaxe e na reutilización de maquinaria e mercancías procedentes de existencias non comercializábeis polas empresas produtoras.

Outras veces, como vimos no epígrafe 1 deste capítulo, o cooperativismo permite a integración, articulación, reordenación e tránsito cara ás novas formas de actividade en sectores pouco desenvolvidos o que, na perspectiva que agora nos ocupa, implica certamente un aproveitamento máis integral deles.